
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Lozano Poveda, Marina; Vidal, Jordi , dir. Sobre l'enconyament a l'Antic Israel: aproximació socio-cultural sobre la consideració de la menstruació a la Bíblia hebrea. 2022. 30 pag. (1389 Grau en Ciències de l'Antiguitat)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/264249>

under the terms of the  license

Treball de Fi de Grau

**SOBRE L'*ENCONYAMENT* A L'ANTIC ISRAEL:
APROXIMACIÓ SOCIO-CULTURAL SOBRE LA CONSIDERACIÓ DE
LA MENSTRUACIÓ A LA BÍBLIA HEBREA**

Estudiant: Marina Lozano Poveda

Tutor: Jordi Vidal Palomino

Facultat: Filosofia i Lletres

Grau: Ciències de l'Antiguitat

Curs: 2021-2022

*We shall not cease from exploration
and the end of all our exploring
will be to arrive where we started
and know the place for the first time.*

- T.S. Eliot.

Resum

El present treball tracta d'aproximar-se a la concepció que es tenia de la menstruació a l'Antic Testament a partir d'una selecció de passatges i el recolzament de les fonts secundàries adients. Per fer-ho, s'ha establert un ordre que pugui filar de manera coherent l'estudi, començant per la terminologia hebrea que ajudi a familiaritzar-se amb la llengua. A continuació, s'explora l'esfera de la puresa i impuresa i la contaminació per tal d'ubicar-hi la menstruació. Es continua detallant les conseqüències de mantenir relacions sexuals amb una dona menstruante i la relació amb altres fluids vaginals i es conclou parlant sobre la manera en què es podia revertir aquesta impuresa. Finalment, es dedica tot un apartat al concepte de *ndd*, "dona menstruante".

Paraules clau: Menstruació, Puresa/Impuresa, Contaminació, *ndd*

Abstract

The following research seeks to approach the conception of menstruation in the Old Testament through a selection of fragments and the support of appropriate secondary sources. To do so, an order has been established to structure the study coherently, starting with Hebrew terminology to help becoming acquainted with the language. It goes on to explore the sphere of purity and impurity and its pollution to unravel the space that menstruation had in it. Then it details the consequences of engaging in sexual activities with a menstruating woman and the relation with other vaginal fluids to conclude discussing the way in which this impurity could be reversed. Finally, an entire section is dedicated to the concept of *ndd*, "menstruating woman".

Key words: Menstruation, Purity/Impurity, Pollution, *ndd*

Índex

1	Introducció	4
2	Terminologia.....	7
3	La menstruació a la Bíblia hebrea.....	9
3.1	Puresa/impuresa.....	9
3.2	Què es considera menstruació?.....	11
3.3	La menstruació entesa com una forma de contaminació.....	12
3.4	Sexe i menstruació.....	13
3.4.1	El part	17
3.5	Rituals de purificació.....	18
4	El concepte <i>ndh</i>	23
5	Conclusions.....	25
6	Bibliografia	27

1 Introducció

Suposem que quan algú llegeix la Bíblia ho fa amb una finalitat didàctica, teològica o històrico-analítica. Endinsar-nos en la seva lectura i significat podria suposar el treball de tota una vida, bé sigui des d'un punt de vista general o particular. Molts temes criden l'atenció quan algú pensa en aquesta obra i, en aquest treball, ens interessa un de molt concret: la menstruació.

Ara bé, parlar de menstruació suposa la necessitat de la perspectiva de gènere o del feminisme? Depèn de l'objectiu. En aquest cas, es busca explicar com la Bíblia presenta la situació de les dones menstruants, parlant així de la seva consideració sobre la sang, especialment la menstrual, sense deixar de banda la teoria i crítica feministes. Tractant un text tan antic com és la Bíblia, en som conscients de les diferències en les relacions de poder:

Un uso adecuado de la perspectiva de género en la investigación implica reconocer la existencia de unas relaciones de poder que se dan entre hombres y mujeres, en general favorables a los primeros como grupo social y discriminatorios para las segundas, que han sido constituidas social e históricamente y son constitutivas de las personas, atravesando todo el entramado social y creando identidades y alteridades.¹

En aquesta introducció, presentaré les autores i autors en els quals basaré aquest treball. Abans, però, cal parlar de termes generals per introduir l'apartat. Aquest estudi tractarà, també, de parar atenció en altres focus en què els estudis feministes s'hi podrien fixar i que estarien relacionats amb el tema, com ara la feminitat.

Bona part del textos que es presentaran formen part del *Levític*, la part legal de la *Bíblia*. Els textos legals reflecteixen la identitat d'Israel i, sobre ells, Cheryl Anderson² hi distingia aquests trets que definirien la feminitat: en primer lloc, les dones estan subordinades als homes; en segon lloc, han de tenir sexe amb homes; i, finalment, la seva principal funció és procrear. Val a dir que aquest darrer tret no és nou, doncs es repeteix al llarg de tota la història de les dones. Evidentment l'home encapçala el rol dominant.

Sembla curiós com el fet de procrear podia provocar immundícia i impuresa. Però abans d'entrar en aquests temes, em sobta la qüestió de l'alteritat. Diu Olaya Fernández,

¹ Casamayor, 2019; 46-47.

² Vegeu Anderson, 2004.

Otros estudios han destacado además que el carácter de ‘alteridad’ que se aplica a las mujeres surge como resultado de un proceso de heterodesignación. Mediante los actos lingüísticos se aplican y hacen efectivas las marcas de género, los cuerpos son designados como masculinos o femeninos a través del discurso y, dado que esa construcción verbal de las identidades sexuales se lleva a cabo dentro del contexto patriarcal, es el punto de vista masculino el que define a la mujer³.

En aquest sentit, “the laws favor male power and oppress women by granting males the right to control female sexuality, either as fathers or husbands”⁴. I jo demano, quan la Bíblia parla d’aquestes dones, ja entenent-les com “l’altre”, segons l’alteritat, parla de totes les dones? O potser hauríem de pensar que dins “les altres”, n’hi ha “unes altres”, com ara les marginades o servents? Parla de noies joves, dones o ancianes? La nostra intenció, a més, és aplicar-hi la perspectiva de la interseccionalitat⁵ al tema.

Ja parlant en concret de la menstruació, les autores i autors sobre els quals basaré el meu treball tenen en comú que parlen de la menstruació en termes de puresa/impuresa, pecats o sancions i immundícia. A continuació, en l’apartat 2, deixo una llista d’aquestes conceptes que es relacionen al nostre tema.

Així doncs, la metodologia que s’ha seguit per tractar el tema en qüestió ha estat a partir d’un buidatge dels fragments que parlen de la menstruació, el que comportava i el que calia fer per revertir la situació d’impuresa. Amb l’ajuda dels anàlisis de les fonts secundàries, s’ha buscat analitzar els textos i resoldre les qüestions que poden envoltar un tema com aquest: quina consideració es tenia de la menstruació? Com es relacionava la sang menstrual amb altres fluids vaginals? Per què comportava tanta impuresa? Com es revertia aquesta situació? A més, s’ha intentat, en la mesura del possible, relacionar totes aquestes preguntes amb els conceptes, doncs la pròpia llengua ja denota la pròpia percepció que tenia la societat que va escriure aquests textos.

Fem-ne un resum per introduir aquestes autores i autors principals⁶. En primer lloc, Ilana Be’er en el seu capítol titulat “Blood discharge: on female im/purity in the priestly code and in biblical literature”, parla de la menstruació en relació als termes de la puresa i impuresa

³ Fernández, 2011: 302.

⁴ Haddox, 2014: 513.

⁵ “En lo que se refiere a la desigualdad social, la vida de las personas y la organización del poder en una determinada sociedad se entienden mejor como algo determinado, no por un único eje de la división social, sea este la raza, el género o la clase, sino por muchos ejes que actúan de manera conjunta y se influyen entre sí. La interseccionalidad como herramienta analítica ofrece a las personas un mayor acceso a la complejidad del mundo y de sí mismas” (Hill, Bilge, 2019: 13).

⁶ Veure les obres a l’apartat 6: “Bibliografia”.

a partir, sobretot, del *Levític*, exposant els diferents termes hebreus i casos concrets, com són la Sara i la Raquel.

Per la seva banda, Eve Levavi en parla referint-se al terme “contaminació” en la seva obra *Sexual pollution in the Hebrew Bible*. En ella, presenta les nocions necessàries per contextualitzar la menstruació en els textos bíblics, així com tracta el tema del sexe tant en dones com en homes, tot exemplificant-lo amb els passatges corresponents.

Respecte els autors masculins, i per recolzar les teories d'Eve Levavi, m'he basat en l'anàlisi dels passatges usats del Levític que fa Jacob Milgrom en el llibre *Leviticus 1-16: A New Translation with Introduction and Commentary*, detalladament explicat a nivell lingüístic, morfològic i contextual.

Kevin Harris, per la seva banda, parla de la virtuositat en la seva obra *Sex, Ideology and Religion. The Representation of Women in the Bible*, i, en relació a l'alteritat, al qual m'hi referiré a l'apartat 3, diu:

But the virtuous woman shares one common characteristic with all *other women*⁷, or at least with all women capable of procreating - the monthly period: and that in itself is seen to be a pretty dreadful state of affairs⁸.

Karel van der Toorn⁹, en la seva obra *Sin and sanction in Israel and Mesopotamia. A comparative study*, fa referència tan a la dualitat puresa/impuresa com a la netedat/immundícia. Sobre aquests, també fa un catàleg dels conceptes hebreus i els exemplifica a partir de fragments de la Bíblia, als quals després ens hi referirem.

A banda d'aquestes autores i autors, m'he recolzat en altres per ampliar les explicacions de certs passatges, però em reservo el darrer paràgraf d'aquest apartat per mencionar la Mary Douglas i la seva obra *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, doncs gràcies a ella he pogut dotar certes qüestions des d'un punt de vista més antropològic i social que ajuda entendre millor la civilització que va escriure aquests textos.

⁷ Subratllat personal.

⁸ Harris, 1984: 98.

⁹ Van der Toorn, 1985.

2. Terminologia

En aquest apartat, presento una taula amb els conceptes hebreus relacionats amb la menstruació per ajudar a la lectura per familiaritzar-se amb els textos seleccionats. Les definicions han estat preses del *Diccionario hebreo-español* de Judit Targarona.

En aquesta primera aproximació al tema que se'ns encomana, veiem com la majoria de les definicions tenen connotacions negatives relatives a la impuresa, la contaminació i les malalties. Per tant, al llarg dels següents apartats, situarem el conceptes en el seu context per tal d'aproximar-nos de la manera més completa possible a la consideració socio-cultural que es tenia de la menstruació en la concepció religiosa de la Bíblia hebrea.

Finalment, a partir de l'estudi dels conceptes hebreus, veiem com la llengua reflectia la concepció nociva d'aquesta societat sobre la menstruació, situant-la en una esfera immunda, abominable i aïllada.

/ṭ-m-'/	Quedar impur, tornar-se immund / embrutar-se ¹⁰ , tacar-se, contaminar-se / estar contagiats. (Lev. 12:2).
ṭm'	Impur, immund, tacat, contaminat, brut / corrupte, deshonorat, profà.
tm	Ple, complet / cabal, íntegre, honest, innocent, pur, sincer / *perfecte, sense tatxa, inatacable, sense defecte / *ingenu, simple, càndid, íntegre i recto.
ṭhr	Puresa, netedat / purificació, serenitat / innocència, rectitud.
/n-d-d/	Vagar, errar, vagabundejar, deambular / emigrar, fugir, escapar, evadir-se / allunyar-se, retirar-se, apartar-se, absentar-se, traslladar-se, marxar, desplaçar-se / *agitar-se, remoure's / moure, agitar, sacsejar, bellugar.
ndd	Allunyament, separació, absència, partida, rodamón.
/n-d-h/	Allunyar, apartar, rebutjar, refusar, descartar, expulsar, repel·lir / anatematitzar, excomunicar.

¹⁰ "This translation is not misleading in the same ways as "impure" or "unclean" but is problematic for other reasons. "Defiled" is a powerfully negative term, suggesting permanent damage, and while this is not inappropriate for many instances of the term discussed in this book, it does not accord with all its uses in the Hebrew Bible" (Levavi, 2014:9).

<i>ndh</i>	Impuresa, repugnància, menstruació, període, regles; dona menstruant / brutícia, immundícia, despulla, desaprofitament, porqueria, abominació.
<i>zb</i>	Fluent, fluid, que mana / blennorràgic, malalt de gonorrea, líquid mocós.
<i>trp</i>	Menstruació associada a una recerca de fertilitat i feminitat. Debilitat, debilitació, costat dèbil, vulnerabilitat / òrgans genitals de la dona.
<i>dwh</i>	Malat/a, indispost/a. sofrir, patir, esllanguir-se, afligir-se, abatre's, neguitejar; menstruar.
<i>dwh</i>	Doliente, sufrientem, lánqido, apenado, afligido, desgraciado, enfermo; doloroso, lúgubre, nefasto.
<i>'šh dwh</i>	Dona menstruant (Lev. 20:18)
<i>mw dwh</i>	Paño menstrual (Isaïes 30:22)
<i>hl'h</i>	Excrement, residu, marro, ronya, floridura, rovell, tosca, escombraria, desfeta, immundícia.

3 La menstruació a la Bíblia hebrea

Amb aquest apartat arribem al quid de la qüestió, desglossat en subapartats que ajudaran a resoldre totes les preguntes plantejades a la introducció. Es començarà parlant del que significa ser pura o impura a la Bíblia hebrea i, a partir d'aquí, es definirà la menstruació per se, però també en quina mesura és una forma de contaminació pels individus i per la comunitat.

Un cop s'entén el concepte en la seva globalitat, es veurà com afecta al sexe i perquè els propis passatges es contradueixen, apareixent a un com un acte que pot passar amb possibilitat de redempció i a un altre com una prohibició rotunda, tot veient com deriva en el part. Però la menstruació, de la mateixa manera que arriba i converteix a una dona i a qui la toca en impur, se'n va, donant lloc als rituals de purificació adients per tornar a ser pura i entrar de nou a la comunitat, sense perill a contaminar-la.

Finalment, la llengua no només té cabuda en l'apartat 2, sinó que l'apartat 4 està destinat a desenvolupar el concepte mitjançant el qual es designa a una dona menstruant: *ndh*. No es pot entendre la menstruació si no s'entén la persona que la pateix ni la seva consideració social.

La menstruació no és només un fluid que corre pels cossos i surt durant set dies – amb més o menys sort – mensuals, sinó que porta tota una càrrega de conseqüències negatives a nivell social, convertint les dones en portadores d'un mal que pot afectar a la comunitat d'Israel i al tabernacle de Jahvè.

3.1 Puresa/impuresa

Per parlar de la menstruació en un context bíblic, és imprescindible analitzar tant la Bíblia com el seu context. Concretament, la informació necessària la trobem a la part jurídica del llibre del Levític. En ell, s'hi descriuen les lleis relacionades amb les dones menstruants, les que han parit i les que pateixen de sagnats irregulars; totes elles incloses en una esfera de puresa i impuresa.

Què es considerava com pur o impur? La Bíblia reconeix diverses impureses i les diferencia i cataloga entre aquelles que es poden curar i les incurables. Entre les incurables, destaquen aquelles accions que una persona per elecció porta a terme, com ara accions

relatives al sexe. Per exemple, “a woman who participates in illicit sexual practices is to be equally punished although (...) she was most likely a passive partner”¹¹. Els motius principals pels quals aquestes impureses no es poden curar són: l’autocontrol de l’individu per portar o no a terme aquestes accions; només afecta al culpable, no a altres persones o objectes, però sí és possible que afecti a la comunitat d’Israel. Bé poden ser castigats per la divinitat o per les autoritats respectives.

Entre les sis impureses curables, ens interessen tres d’elles, ja que estan relacionades amb el nostre estudi:

1. El naixement.
2. Les dones menstruants.
3. Dones amb sagnats irregulars.

És curiós, però, com entre les tres restants, és considera que els fluids dels genitals masculins o el propi semen també són impureses curables. Hom podria suposar que la manca d’autocontrol sobre aquests fluids naturals del cos són actes mereixedors d’una – si se’m permet – redempció. Ara bé, és lícit pensar que la contaminació que les dones provoquen era més preocupant que la dels homes, tal com apunta Be’er¹². De fet, tal i com diu aquesta autora, entre els trets que fan aquestes impureses curables¹³, veiem que “they are beyond a person’s control, either because they may be unavoidable – such as in the case of skin disorders or a woman’s blood flow”¹⁴; o bé “washing is the essential, sometimes the only, act in the process of purification”¹⁵. De fet, “a person who does not follow the cleansing ritual is punished for causing contamination (...)”¹⁶.

La paraula *thr* al llibre del Levític “refers to the regular status of the (male or female) individual in which the human being is able to participate in the cult¹⁷”. Per tant, qualsevol canvi temporal en el cos podria ser inapropiat. Aquesta impuresa - *tm*’ - es basa en la sacralitat de Déu. Així, la persona impura no és pecadora, sinó que queda aïllada de la comunitat fins tornar a esdevenir pura. Per tant, s’estableix una dicotomia entre la puresa i la sacralitat, ja

¹¹Be’er, 2001: 155. Un bon exemple n’és el passatge Lev. 15:24, desenvolupat més extensament a l’apartat 3.4.

¹²Vegeu Be’er, 2001: 156.

¹³Per consultar la llista completa dels trets, vegeu Be’er, 2001: 156-157.

¹⁴Be’er, 2001: 156.

¹⁵Be’er, 2001: 157.

¹⁶Be’er, 2001: 157. Sobre els rituals de purificació, vegeu l’apartat 3.5.

¹⁷Hieke, 2015: 55.

que tota aquesta concepció ve marcada per l'objectiu de Jahvè de què la comunitat i el seu tabernacle no es contaminin.

La impuresa causada pels fluids genitals queda plasmada, també, en el Levític, doncs és el llibre bíblic que parla més extensament dels aparells reproductors, establint diferències entre ells en funció de les condicions físiques.

3.2 Què es considera menstruació?

Com acabem de descriure, els fluids provinents dels genitals es cataloguen bíblicament com a impureses. Entre aquestes lleis sacerdotals, es considerava que la menstruació era la sang que fluïa fins a set dies, però no especifica amb quina regularitat. Potser temes com els embarassos, els parts i la lactància preocupaven més a la població que no pas la sang menstrual. Però això no descarta que hi hagués consideracions relatives a aquesta, més o menys lògiques.

En la taula de l'apartat 2, veiem els conceptes *ndd* i *zb*. *Ndd* fa referència a aquelles dones que han tingut un sagnat de fins a set dies. Es podria traduir com “menstruant”. Alhora, aquesta paraula prové del verb *ndh*, que vol dir “separar”, o *ndd*, que significa “allunyar”¹⁸. Per tant, el propi significat de les paraules descriu la posició social de la dona respecte la família i la societat. Mary Douglas¹⁹ apunta que aquesta separació és fruit de la sociologia:

At one level there is scope for using the situation to manipulate other people, that is at the level of interpersonal relations; at a more inclusive social level the ritual may be made to say something public about social groupings and their relation to one another²⁰.

Fer creure que la menstruació és perillosa, servia, diu Douglas, “to assert male superiority (...), to assert separate male and female social spheres (...), to attack a rival (...), to lay a claim to a special relation”²¹.

Per altra banda, trobaríem la paraula *zb*, que es refereix a aquelles dones que han sagnat durant més de set dies. Veiem com aquestes darreres són descrites al *Levític*:

Quan una dona tingui pèrdues de sang molts dies fora del temps de la menstruació, o passat el seu període, quedarà impura tot aquest temps, com els dies de la menstruació: és impura. Tot lilit

¹⁸ Be'er, 2001: 159.

¹⁹ Vegeu Douglas, 1975.

²⁰ Douglas, 1975: 61.

²¹ Douglas, 1975: 62-64.

on jegui durant tot el temps de les seves pèrdues serà per a ella com el llit on ha tingut la menstruació. I tot moble on s'assegui serà impur, com la impuresa de la seva menstruació.²².

3.3 La menstruació entesa com una forma de contaminació

La paraula “contaminació” apareix a la Bíblia un total de 286 vegades. La Bíblia hebrea sol utilitzar la terminologia referida al camp semàntic de la contaminació per referir-se al resultat negatiu que dona haver mantingut el contacte amb objectes i fins i tot persones considerades contaminades, motius entre els quals s'inclou la menstruació. Aquesta s'inclou entre els majors motius contaminants, així com l'ejaculació.

Mary Douglas defensava que “all bodily emissions, even blood or pus from a wound, are sources of impurity²³”, però aquesta teoria no és explícita a la Bíblia. No obstant, sí que queda plasmat en el text que les emissions procedents dels genitals són contaminants, ja que són les que estan relacionades amb el sexe, com veurem més endavant.

El tret principal dels elements contaminants severes és el contagi que poden causar. “People who have a major pollution can defile others, making them impure for the duration of the day²⁴”. No queda clar si una persona que ha estat contaminada pot, alhora, contaminar, però una suposaria que no, ja que en cas contrari el text bíblic ho hagués indicat. Veiem un exemple del *Levític* d'aquesta contaminació contagiosa:

Quan una dona tingui la menstruació, escolament de sang del seu cos, es quedarà tota sola durant set dies, i *tothom qui la tocarà quedarà impur fins el vespre. Tot llit on jaurà durant la menstruació serà impur, i tot moble on seurà quedarà impur (...)* Si hi ha cap objecte sobre el llit o sobre el moble on ella s'asseu, *qui el tocarà quedarà impur fins al vespre.*²⁵.

En aquest passatge, no només veiem l'aïllament al qual estaven sotmeses les dones durant la menstruació, al qual ens hi referirem més endavant, sinó també el fet que no només mantenint el contacte amb ella, sinó amb qualsevol objecte que hagués tocat, contaminava *ipso facto* l'individu i l'objecte o moble *per se*.

Fins a quin punt, doncs, es delimita el límit de la frontera entre contaminació i malaltia? Per intentar respondre ens situem a Jerusalem. En el seu llibre, Ezequiel fa una

²² Lev. 15: 25-26.

²³ Douglas, 1966:35.

²⁴ Frymer, 2006: 333.

²⁵ Lev. 15: 19-20; 23. Subratllat personal.

comparació de Jerusalem amb una dona menstruant, personificant-la, ja que la paraula “ciutat” (‘yr) en hebreu és gramaticalment femenina:

Proposa, doncs, una paràbola a la casa tota rebel. Els diràs: Així parla el senyor Jahvè: Posa l’olla (posa-la) i tira-hi aigua. Afegeix-hi talls, tota mena de bons talls, cuixes, espatlla, (emplena-la) dels millors ossos (...) Per això, així parla el Senyor Jahvè: *Ai de la ciutat sanguinària, olla rovellada d’on no surt el rovell!*²⁶

Analitzem el passatge. Ezequiel usa, com en el passatge 22²⁷, l’epítet de “ciutat sanguinària” per referir-se a Jerusalem. Aquí, a més, es compara la ciutat amb una olla. “Pots, like cities, are a common symbol of the female body, and the apposition here of “pot” with “bloody” evokes the person of Jerusalem the menstruant²⁸”. Al versicle 6, com veiem, Ezequiel fa referència al “rovell”, terme que equival a *hl’h* en hebreu, el qual significa “malaltia” en sentit figurat.

El versicle 7 segueix “Sí, la sang que hi ha al mig d’ella (...)”²⁹, entenent “al mig” com dintre seu. El passatge continua descrivint tota una sèrie de rituals que fa Jahvè per purificar la ciutat, però fracassa: “Jo he volgut purificar-te de la sutzura de la teva infàmia, però tu no t’has deixat purificar de la teva impuresa”³⁰. Segons Wayne, aquest passatge cal interpretar-lo de manera metafòrica: “The impurities of Israel, their cultic sins and their betrayal of Yahweh are equated here with menstrual blood which is further degraded by calling it *הלה*, filth³¹”.

Però que alguna cosa o algú sigui contagiós no és sinònim de perillós. Ara bé, en termes de sacralitat la situació és diferent. La impuresa sí que pot contaminar allò sacre, per tant s’ha de protegir. Per tal de no expandir-la, tota persona contaminada portarà a terme els rituals de purificació adients i després podrà tornar a la comunitat.

3.4 Sexe i menstruació

“Si una dona jeu amb un home, amb vessament seminal, es banyaran tots dos amb aigua i quedaran impurs fins al vespre”³². Sembla curiós com la pròpia Bíblia estableix que

²⁶ Ez. 24: 3-4; 6. Subratllat personal.

²⁷ “I tu, fill d’home, vols jutjar? Vols jutjar la ciutat sanguinària?” (Ez. 22:2).

²⁸ Galambush, 1992: 137.

²⁹ Ez. 24: 7.

³⁰ Ez. 24: 13.

³¹ Wayne, 2010: 103.

³² Lev. 15:18.

mantenir relacions sexuals, és a dir, l'acte per procrear, causava impuresa, quan gairebé als inicis podem llegir: “Déu els beneí dient-los: sigueu fecunds i multipliqueu-vos, ompliu la terra i domineu-la³³”. Com s'explica aquesta doble vessant d'un mateix acte?

Mary Douglas, de nou, ofereix un anàlisi antropològic i, en termes generals, referint-se a Israel, diu:

Here I am suggesting that when rituals express anxiety about the body's orifices the sociological counterpart of this anxiety is a care to protect the political and cultural unity of a minority group. The Israelites were always in their history a hard-pressed minority. In their beliefs all the bodily issues were polluting, blood, pus, excreta, semen, etc. The threatened boundaries of their body politic would be well mirrored in their care for the integrity, unity and purity of the physical body³⁴.

És a dir, podríem interpretar que el motiu que contaminava els individus que mantenien relacions rau en la finalitat dels israelites d'evitar mantenir qualsevol tipus de relacions amb estrangers per tal de no tacar la sacralitat d'Israel.

Ara bé, sembla que hi ha un altre motiu. Wenham veu un paral·lelisme entre la dicotomia sacralitat/impuresa que estableix Douglas amb la vida/mort. Tal com veiem a la Bíblia, “la vida de la carn és en la sang³⁵”. Llavors, entenem que si una dona està patint una pèrdua de sang, sigui un fluid, sigui la menstruació o una malaltia, està perdent la vida. Per tant, “bleeding may eventually lead to death. So the discharging woman is regarded as unclean in that she evidently does not enjoy perfect life³⁶”. En relació a la puresa i la impuresa, i per acabar de recolzar la teoria, Hartley explica que “observance of ritual purity promotes a life blessed by God, while impurity points to death³⁷”.

Per altra banda, ja hem vist com una dona és impura durant set dies quan té la menstruació³⁸, així com és impur tot allò que toca. D'aquesta manera, i respecte el sexe, “si un home jeu amb ella, la seva menstruació el contaminarà, i quedarà impur durant set dies, i qualsevol llit on jègui serà impur³⁹”. Aquest passatge referencia especialment el contacte físic. Mentre tocar-la causava una impuresa que durava un dia, mantenir relacions augmentava la

³³ Gen. 1: 28.

³⁴ Douglas, 1966: 125.

³⁵ Lev. 17: 11.

³⁶ Wenham, 1983: 434.

³⁷ Hartley, 1992: 141.

³⁸ Veure nota de peu de pàgina 23.

³⁹ Lev. 15: 24.

contaminació fins a set dies. No obstant, no és un passatge que descriu aquest fet com una prohibició, ja que els jueus tenien en compte que la impuresa formava part de la vida.

Ara bé, a diferència d'aquest, hi ha passatges que prohibeixen explícitament les relacions sexuals amb una dona menstruant. Així, llegim “no t’acostaràs a una dona per descobrir-ne la nuesa, mentre sigui impura⁴⁰”, fet que es castiga de la manera següent: “l’home que jaurà amb una dona durant la seva menstruació i descobrirà la seva nuesa, ha descobert la nuesa del seu flux; per això, tots dos seran extirpats d’enmig del seu poble⁴¹”.

Com s’explica, doncs, que al passatge 15:24 no es prohibeixi l’acte sexual durant la menstruació? Eve Levavi i Jacob Milgrom tracten de respondre aquesta qüestió a partir de tres hipòtesis. La primera d’elles defensa que el passatge fa referència a que l’home jeu amb la dona de manera no intencionada, és a dir, ignorant si està menstruant, i, de sobte, a la dona li baixa la regla. Ara bé, si n’era conscient, era castigat amb el *karet*, el càstig capital, tal com es veu a Lev.20:18. L’altra opció és que la preocupació no rau en el sexe, sinó en la impuresa i com es va originar: durant l’acte o abans. Pel que fa a la darrera teoria, el Levític es preocupava sobretot per no contaminar el recinte sagrat: “Així allunyareu els israelites de la seva impuresa, per tal que no morin a causa d’ella, maculant el meu tabernacle que és enmig d’ells⁴²”. Així, Milgrom diu que “its silencie concerning penalties is explicable (...) that P concentrates on the effect of impurity on persons and objects and not on divine sanctions for its bearers⁴³”.

“La seva menstruació el contaminarà” també pot tenir dues interpretacions. Aquesta oració podria constituir la pròtasi, és a dir, és l’element supositiu que equival a explicar que la sang menstrual contamina l’home accidentalment. Per contra, l’altra interpretació seria que es correspon a l’apòdosi, és a dir, la conseqüència de mantenir relacions amb una dona menstruant és esdevenir impur.

Tant si era un acte accidental com un fet conscient, ja Ezequiel descrivia la responsabilitat personal:

⁴⁰ Lev. 18:19.

⁴¹ Lev. 20:18.

⁴² Lev. 15:31.

⁴³ Milgrom, 1991: 940.

Un home, doncs, si és just, si practica el dret i la justícia, no menja res amb sang, no alça els ulls cap als ídols de la casa d'Israel, no deshonra la muller del seu proïisme, no s'acosta a una dona quan té la regla⁴⁴.

Alhora, també descriu un dels majors pecats que pot cometre Israel en tant que comunitat: “en tu descobreixen la nuesa del pare; en tu fan violència a la dona en estat d'impuresa⁴⁵”. Veiem com també el llibre de les Lamentacions en fa una metàfora de la pròpia ciutat com a dona menstruante:

Het

Jerusalem ha pecat molt fort,
s'ha tornat una cosa immunda;
tots els qui l'honraven la menyspreen,
sí, han vist la seva nuesa.
És ella també que sanglota
i s gira d'esquena!

Tet

Té la seva impuresa a les faldilles.
No pensava acabar així,
i va caure tan baix!
No la consola ningú.
Vegeu, Jahvè, la meva misèria;
com fa l'home, l'enemic!⁴⁶

Les teories que defensen que el passatge està centrat, sobretot, en evitar la impuresa al temple queda reforçada pel Document de Damasc, el qual estipula que “y ellos también contaminan el templo pues no mantienen separado de acuerdo con la ley, sino que se acuestan con la que ve la sangre de su flujo menstrual⁴⁷”.

Que el càstig per mantenir relacions amb una dona menstruante sigui tan sever es podria relacionar amb la teoria de Wenham exposada anteriorment⁴⁸. Aquesta teoria la recolza Milgrom a partir de les paraules de J.W. Burton, el qual defensava que s'havia de mantenir la distància entre el sexe i les dones menstruants com a “symbolic statement of the necessity for

⁴⁴ Ez. 18:5-6.

⁴⁵ Ez. 22:10.

⁴⁶ Lam. 1: 8-9.

⁴⁷ García, 2000: 83.

⁴⁸ Veure nota 33.

keeping life-creating processes from potentially life-destructive forces⁴⁹” (...) Thus it may be the loss of both life-giving semen and genital blood that evokes the utmost horror⁵⁰”.

Per altra banda, entre ambdós passatges s'estableix una diferència relacionada, de nou, en l'àmbit de la impuresa. Mentre que el passatge Lev. 15:24 “deals with a technical category of ritual impurity, a temporary conditions that can be removed by waiting a set period of time, and in some cases, bathing”, Lev. 18:19 “deals with a more lasting kind of sexual impurity, which permanently mars the individual and can even contaminate the land⁵¹”.

Aquest “individual” del qual parla Levavi fa referència a l'home. Aquí està la clau per entendre la preocupació del codi de santedat (Lev. 17 – 26) davant la impuresa causada per la menstruació. En el Levític 18, quan Déu es dirigeix a la comunitat d'Israel, ho fa a una comunitat d'homes. Es presenten les dones com auxiliars d'aquests, doncs “the sexual prohibitions are formulated in the second-person masculine singular, addressed to individual men and only secondarily encompassing women⁵²”. En canvi, la font sacerdotal no afavoreix els homes, sinó que tant dones com homes s'expressen en tercera persona i porten a terme sacrificis contra la impuresa. Aquest tracte queda reforçat gràcies a Gn. 1:27, que diu “Déu creà, doncs, l'home a la seva imatge, el creà a la imatge de Déu; *creà l'home i la dona*⁵³”. Tot i que algunes fonts d'impuresa eren tractades en base a les diferències del sexe, “P treats these impurities as essentially similar and parallel⁵⁴”.

3.4.1 El part

Ja s'ha analitzat la problemàtica que suposava mantenir relacions amb una dona menstruant, però què passa quan aquesta dona a llum? Què passa amb la sang del part? Tot i no ser sang menstrual, aquest tipus de fluid també contaminava i provocava impuresa:

Jahvè va dir a Moisès: «parla així als israelites: si una dona embarassada té un fill, serà impura set dies, com és impura el temps de la regla. El dia vuitè, circumcidaran el prepuci del nen. I durant trenta-tres dies es quedarà encara a casa a purificar-se de la seva sang. No tocarà res de sagrat ni anirà al santuari, fins que compleixi els dies de la seva purificació. Si té una filla, serà

⁴⁹ Barton, 1974: 530.

⁵⁰ Milgrom, 1991: 941.

⁵¹ Levavi, 2016: <https://www.thetorah.com/article/sex-during-menstruation-from-impurity-to-prohibition>, 12/06/2022.

⁵² Levavi, 2016: <https://www.thetorah.com/article/sex-during-menstruation-from-impurity-to-prohibition>, 12/06/2022.

⁵³ Gn. 1:27; subratllat personal.

⁵⁴ Levavi, 2016: <https://www.thetorah.com/article/sex-during-menstruation-from-impurity-to-prohibition>, 12/06/2022.

impura dues setmanes, com durant la regla, i es quedarà encara a casa seixanta-sis dies a purificar-se de la seva sang⁵⁵.

Respecte que sigui impura durant set dies quan té un nen, hi ha vàries teories. La primera d'elles és que, inicialment, mare i fill eren impurs el mateix nombre de dies – catorze -, però posteriorment es va reduir a causa de la circumcisió. Altres defensen que la pròpia circumcisió acurça la impuresa de la mare i, finalment, que ambdós recuperen la puresa alhora. No obstant, aquestes teories queden refusades per l'evidència que a altres civilitzacions, com la hitita, “the mother’s impurity following the birth of a male was also shorter than for a female⁵⁶”. A més, el ritual del nen no afectava l'estat ritual de la mare i el propi nen no era impur per ser un nounat; del contrari, la mare seria indefinidament impura. Ara bé, sobre la dona que sagna, en tant que ens contaminant, es desconeix si contaminava el nen per haver estat en contacte amb ell.

Però, com s'explica l'equiparació de la sang del part amb la menstrual? Com s'ha mencionat a l'apartat 3.1, la menstruació forma part de les impureses curables, de la mateixa manera que ho són altres fluids corporals, com el semen o pèrdues sagnants vaginals. Així, la relació entre la sang menstrual i la del part es relacionen entre si. En aquest passatge, la sang del part es menciona un total de tres cops: als versets 4, 5 i 7⁵⁷. A això, afegeix Milgrom:

The first discharge is bright red, then turns brown and increasingly paler. The total discharge lasts from two to six weeks. Hence the round figure of forty days is quite accurate. Moreover, the bright red of the initial discharge resembles the menstrual flow and is therefore treated as such⁵⁸.

A més, ambdues necessiten l'ablució, és a dir, la purificació ritual corresponent, qüestió que abordo extensament a continuació.

3.5 Rituals de purificació

Al llarg dels apartats he assenyalat les causes per les quals la menstruació esdevé impura i les seves conseqüències. Però que sigui un element contaminant i impur no significa que una persona no pugui tornar a esdevenir pura.

⁵⁵ Lev. 12: 1-6.

⁵⁶ Milgrom, 1991:742.

⁵⁷ “El sacerdot l’oferirà davant de Jahvè i farà expiació per ella; així serà purificada del seu flux de sang” (Lev. 12:7).

⁵⁸ Milgrom, 1991:749.

En la gran majoria de casos on la menstruació és el detonant d'un estat d'impuresa - a banda d'altres fluxos de sang, com la del part, o fins i tot el semen en els casos dels homes -, la dona hi roman duran set dies. Recordem els passatges que així ho demostren:

Si una dona embarassada té un fill, serà impura set dies, com és impura el temps de la regla⁵⁹. Quan una dona tingui la menstruació, escolament de sang del seu cos, es quedarà tota sola durant set dies, i tothom qui la tocarà quedarà impur fins el vespre⁶⁰. Quan es purifiqui de les seves pèrdues, comptarà set dies i després serà pura⁶¹.

Sembla que per a que les dones tornessin a ser pures, se les havia de confinar i apartar. Aquesta necessitat de separar-les respon a la por de les forces demoníiques. Diu Milgrom,

Thus it was the fear of the menstruant blood as the repository of demonic forces that, most likely, caused the ostracism of the menstruant. In other words, we are dealing with a worldwide male psychological phenomenon. The abhorrence of the menstruant is a cardinal rule among all primitive societies (...) The result is that she is isolated⁶².

Ara bé, veiem com el Levític dona unes altres instruccions a seguir per poder dur a terme el ritual corresponent:

Tothom qui tocarà el seu llit es rentarà la roba, es banyarà amb aigua i quedarà impur fins el vespre. Tothom qui tocarà qualsevol moble on ella s'assegui es rentarà la roba, es banyarà amb aigua i quedarà impur fins el vespre (...) Tothom qui els tocarà serà impur, es rentarà la roba, es banyarà amb aigua i quedarà impur fins el vespre⁶³.

A diferència de la Torà, les lleis jueves estipulen que una dona menstruant s'havia de banyar en un *mikvah*, és a dir, un bany ritual. El rabí Joseph Caro apunta que:

A niddah (menstruant), a zavah (woman with an unusual flux), or a yoledet (woman who just gave birth) cannot leave her state of impurity without immersion (in the waters of a mikvah). Even years later, any man who has relations with such a woman will receive the punishment of excision unless she has gone to the mikvah properly⁶⁴

Però no només les dones estaven sotmeses a aquests rituals de purificació. Com he esmentat dos paràgrafs més a munt, els fluxos dels homes també eren considerats una impuresa que calia purificar mitjançant un bany ritual:

⁵⁹ Lev. 12: 2.

⁶⁰ Lev. 15:19.

⁶¹ Lev. 15:28.

⁶² Milgrom, 1991: 949-950.

⁶³ Lev. 15: 21-22; 27.

⁶⁴ YD 197:1., de Farber, 2014: <https://www.thetorah.com/article/the-purification-of-a-niddah-the-torah-requirement>, 13/06/2022.

Si un home té un escolament del seu cos, aquest escolament serà impur (...) Si el qui té escolament se'n purifica, comptarà set dies per a la seva purificació; després es rentarà la roba, es banyarà el cos amb aigua corrent, i serà pur⁶⁵.

I de la mateixa manera que la dona, tota persona que toqui l'home o un objecte amb el qual hagi mantingut contacte, quedarà impur i es requerirà el bany i el rentat de la roba. Igual que la menstruació, el semen també era una font d'impuresa:

Si un home té una pèrdua seminal, es banyarà amb aigua tot el cos, i quedarà impur fins el vespre. Tota roba i tota pell damunt la qual hi hagi hagut cap vessament seminal seran rentats amb aigua i quedaran impurs fins al vespre⁶⁶.

Ara bé, sembla que en els passatges que mencionen els dies de la impuresa i el procediment ritual, hi ha una diferència en funció de si el text fa referència a la *ndh* o a la *zb*⁶⁷. Com bé va dir Joseph Caro, la *zb* és aquella dona que té sagnats irregulars. Sembla que els versicles 19-24 del capítol 15 del *Levític* fan referència a la *ndd*, sobre la qual no es menciona en cap moment cap tipus de bany. En canvi, en els versicles 25-30 es parla de la *zb*. Respecte aquesta, si algú la toca a ella o algun objecte que la *zb* hagi tocat, a la persona contaminada li és requerit banyar-se en aigua i rentar la roba. Aquesta diferència rau en la catalogació de impureses genitals regulars i irregulars. Les regulars es corresponen a l'ejaculació i la menstruació, mentre que les irregular a la resta de fluxos. Tal i com apunta Farber,

Purification from the irregular emission requires an expiation offering. Presumably, this is because the Torah sees a possible connection between illness and sin (in the case of sexually transmitted diseases, such a connection may be likely). Additionally, the abnormal flows require a waiting period of a week in order to ensure that the illness is really gone⁶⁸.

La problemàtica rau, d'acord amb Farber, que en cap cas es menciona el *mikvah* quan parlem de la *ndd*. Sembla que esperant un cert període de temps, normalment set dies, les dones esdevenen pures de nou, sense necessitat de banyar-se. Aquest fet podria respondre

a social reality where men visit the Temple/altar more frequently than women do and thus have more rigorous standards of purity, though the Priestly laws requiring sacrifices from both men and women pushes against this possibilities⁶⁹.

⁶⁵ Lev. 15: 1; 13.

⁶⁶ Lev. 15: 16-17.

⁶⁷ Veure apartat 2.

⁶⁸ Farber, 2014: <https://www.thetorah.com/article/the-purification-of-a-niddah-the-torah-requirement>, 13/06/2022.

⁶⁹ Farber, 2014: <https://www.thetorah.com/article/the-purification-of-a-niddah-the-torah-requirement>, 13/06/2022.

Enfront aquest fet, Farber suposa que si el text bíblic és tan explícit descrivint els banys requerits davant el contacte amb objectes que una dona menstruante o un home que ha ejaculat han tocat, hauria de ser igual d'explícit amb les *nidd*. Ara bé, una es podria plantejar d'on sorgeix el costum del judaisme rabínic que Josph Caro assenyalava. Una opció podria ser que ja els banys rituals es portessin a terme en altres texts bíblics alternatius al Levític, com veiem en el passatge següent: “David va enviar missatgers a buscar-la. Se li presentà, i ell va jeure amb ella, que s’acabava de purificar de la regla. Després se’n tornà a casa seva⁷⁰”.

Per contra, Yitzhaq Feder dona un punt de vista diferent al de Farber. Si tenim en compte la trans-culturalitat de la menstruació, considerada en moltes de les civilitzacions com un ens negatiu i contaminant que fins i tot en el Levític es podria castigar amb el *karet*, resulta difícil d'acceptar que una dona menstruante es tornés pura esperant, tan sols, a que passessin set dies. Sembla més factible, doncs, que el lector hauria de suposar la pràctica del bany ritual en el text, sense necessitat de posar-ho per escrit.

Sobre aquest debat, i considerant-lo com a pont entre ambdues teories, Sassoon diu:

In certain contexts, silences can speak louder than words (...) Even more significant are omissions in legal texts, and by omissions I mean things that the reader, rightly or wrongly, expects but does not find (...) Leviticus encumbers three women with severe ‘defilement’ as a consequence of secretions from within their bodies: the parturient, the niddah, and the zavah. Washing of their persons or their clothes is not prescribed for any of them, and the run of the mill reader is entitled to take this taciturnity as intentional. Logical arguments are no substitute because—despite Feder’s claim about “ritual common sense”—the logic underlying Leviticus’ ritual purity laws (assuming it exists) is notoriously recalcitrant to neat systemization⁷¹.

Aquests banys rituals són coneguts en terminologia religiosa com “ablucions”. Respecte aquestes, prenc les paraules d'Eliade:

Emersion repeats the cosmogonic act of formal manifestation; immersion is equivalent to a dissolution of forms. This is why the symbolism of the water implies both death and rebirth. Contact with water always brings a regeneration – on the one hand because dissolution is followed by a new birth, on the other because immersion fertilizes and multiplies the potential for life⁷².

Si tenim en compte la repercussió d'aquests en la trans-culturalitat de les religions, comparteixo amb Feder la idea que el lector hauria de suposar aquesta pràctica. Recordem que

⁷⁰ 2 Sam. 11:4.

⁷¹ Sassoon, 2014: <https://www.thetorah.com/article/the-purification-of-a-niddah-when-silence-matters>, 13/06/2022.

⁷² Eliade, 1959: 130.

el Levític és la part legal de la Torà i, si bé Farber argumenta que recalcaria aquest acte explícitament, potser la funció de sistematitzar la comunitat estava tan ben aconseguida que tal acte de purificació s'havia arrelat a la comunitat i no calia posar-lo per escrit⁷³.

Per altra banda, en alguns passatges veiem versicles que parlen de sacrificis. Diu el Levític,

Quan es purifiqui de les seves pèrdues, comptarà set dies i després serà pura. El vuitè dia, es procurarà dues tórtres o dos colomins i els durà el sacerdot, a l'entrada de la tenda de l'oracle. De l'un, el sacerdot en farà un sacrifici pel pecat, i de l'altre, un holocaust. El sacerdot farà expiació per ella de la impuresa de les seves pèrdues davant de Jahvè⁷⁴.

Com bé s'ha explicat, la pèrdua de sang es correspon amb la mort. Si la dona menstruant, en termes de sacralitat, podia contaminar la comunitat i no podia accedir al tabernacle del Senyor, els sacrificis eren requerits, tot i que suposessin un escolament de la sang animal. Milgrom ens ho resumeix de la manera següent:

Because the concepts of holiness represents the forces of life, the sacrificial system enables Israel to enter the sanctuary – the realm of holiness – and receive, via sacrifices, the divine blessing of life-giving procreations and life-sustaining produce⁷⁵.

⁷³ Per a una descripció més detallada de les ablucions, veure Milgrom, 1991: 957 – 968.

⁷⁴ Lev. 15: 28-30.

⁷⁵ Milgrom, 1991: 1003.

4 El concepte *ndh*

Al llarg de tot aquest estudi, s'ha analitzat la consideració de la menstruació a l'Antic Testament. Però per acabar d'adobar-ho, em sembla que el concepte *ndh* mereix el seu propi apartat. Com veiem a l'apartat 2, *ndh* significa “impuresa, repugnància, menstruació, període, regles; dona menstruant / brutícia, immundícia, despulla, desaprofitament, porqueria, abominació”.

A l'Antic Testament, aquest terme s'usa generalment per referir-se a la contaminació que provoca la menstruació. *Ndh* deriva de *ndd*, que significa “allunyament, separació, absència, partida, rodamón”. Per la seva banda, la forma verbal /*n-d-d*/ vol dir “vagar, errar, vagabundejar, deambular / emigrar, fugir, escapar, evadir-se / allunyar-se, retirar-se, apartar-se, absentar-se, traslladar-se, marxar, desplaçar-se / *agitar-se, remoure's / moure, agitar, sacsejar, bellugar”. Respecte l'arrel d'aquest concepte, Levavi apunta que:

Although some have suggested that use of the root of menstruations has to do with the physical expulsion of blood from the body, it is more likely related to a conception of pollution as that from which one retreats or separates oneself⁷⁶.

Al Lev. 12⁷⁷ el terme s'usa per fer referència a l'absència temporal de la dona en el culte després de donar a llum. Per analogia, es relaciona amb la menstruació i, per tant, amb el passatge de Lev. 15. Llavors sembla adequat traduir majoritàriament, d'entre totes les possibles definicions, el terme com “període” o “regla”, doncs alhora remarca aquest caràcter temporal de la impuresa en tant que la menstruació dura uns set dies. Tot i adoptar aquest significat, el propi terme està lligat socialment al seu significat bàsic, “separació”, “and this may refer to the secretion of the menstrual blood as well as to the separation of the menstruant from the cult for seven days⁷⁸”.

Però no tots els usos d'aquest concepte tenen a veure amb la menstruació, fet que provoca una problemàtica terminològica, sinó que senzillament significa “contaminat” o “profanat”, com veiem en el següent passatge: “Levites, escolteu-me! Santifiquen-vos i

⁷⁶ Levavi, 2014: 181.

⁷⁷ Vegeu notes de peu de pàgina 52 i 56.

⁷⁸ Hieke, 2015: 59.

santifiqueu el temple de Jahvè, el déu dels vostres pares, i elimineu del santuari *la impuresa*⁷⁹”.

El concepte ha esdevingut tant un tabú com una metàfora que s’usa per indicar tot allò que no s’ha de tocar per tal de no afectar al culte. N’és un exemple el següent passatge:

Fill d'home, quan la casa d'Israel habitava a la seva terra, la va deshonrar amb la seva conducta i amb les seves obres; la seva conducta davant meu era *com la impuresa d'una dona quan té la regla*.⁸⁰

Finalment, hi ha un darrer ús que Levavi exposa:

There is, finally, another use of niddah, which refers to a solution of water mixed with the ashes of a red cow, cedar wood, hyssop, and crimson material, which is used to purify people and objects polluted by a corpse. This usage occurs in Num 19 (P) and Zech 13:1. Some scholars relate this usage to menstruation: The ashes of a red female animal and crimson material produce a solution symbolic of menstrual blood. As Eilberg-Schwartz observes, this suggests a sharp contrast between the niddah-fluid of women, which pollutes, and the niddah-fluid created by men, which purifies⁸¹.

Per resumir, prenc les paraules de Hieke, les quals sintetitzen la concepció i la corrupció de l’ús d’aquest terme:

A normal phenomenon in the life of a woman becomes terminologically connected with pejorative terms like abomination.¹⁷ Hence, the prophets and theologians who wanted to illustrate the taboo of foreign gods and their images with the sexual taboo of the menstruant created misogynic connections of terms and concepts. Having the disastrous history of misogynic Interpretation of the bible in mind, modern exegesis has to alert readers to these problems⁸².

⁷⁹ 2P 29: 5. Subratllat personal.

⁸⁰ Ez. 36:17. Subratllat personal.

⁸¹ Levavi, 2014: 182.

⁸² Hieke, 2015: 59.

5 Conclusions

Al llarg de l'estudi, s'han intentat resoldre les preguntes plantejades en el primer apartat. Recordem-les: quina consideració es tenia de la menstruació? Com es relacionava la sang menstrual amb altres fluids vaginals? Per què comportava tanta impuresa? Com es revertia aquesta situació?

Com bé hem vist, la resposta a totes aquestes preguntes rau en la sacralitat. El fet que la menstruació no es deslligui de l'esfera pura/impura ve marcat pels dissenys del Senyor, el qual amb la seva paraula regula tot un seguit de lleis per què la comunitat d'Israel no esdevingui impura i contamina la resta de la població, doncs el contagi podria arribar al tabernacle de Jahvè.

Però alhora s'estableix una relació entre la dicotomia de la vida i la mort amb la sang, doncs en ella s'hi preserva la vida, mentre que la pèrdua d'aquesta equival a la mort. Aquesta pèrdua s'equipara al flux menstrual, doncs surt del cos, el recipient de la vida, que alhora s'hi crea i s'hi alberga, d'aquí que també es produeixi una impuresa a l'hora de donar a llum.

Per altra banda, veiem com el text bíblic equipara els fluxos vaginals i seminals. És a dir, no és la dona per se l'ens contaminant, sinó el flux que d'ella emana. Per tant, s'entén que quan algú es contagia per aquesta pol·lució, ho fa perquè entra en contacte amb el flux de la dona o un objecte que ella ha tocat, però no perquè ella l'hagi tocat; en altres paraules, la dona no inicia el contacte, però no deixa de ser ella qui està aïllada, com els propis termes de *ndd* i */n-d-h/* denoten. En aquest sentit, veiem també com la llengua suposa l'eina principal que acabava de sistematitzar tot el corpus legal que forma el *Levític*.

Cal assenyalar que suposa tot un repte abordar un tema tan concret en un context religiós i legal si una tracta de deslligar-se dels biaixos actuals en relació als estudis feministes. A la introducció s'ha parlat d'intentar aplicar un terme actual com és la interseccionalitat en aquest tema, però resulta més plausible aplicar-hi, només, el terme de l'alteritat, doncs l'Antic Testament – i entrant de nou en joc la llengua – catalogava el grau d'impuresa en funció dels propis fluxos vaginals i en funció de si parlàvem d'una *ndd* o una *zb*.

Per acabar, em torno a recolzar amb les paraules de Milgrom:

Thus, the Priestly legislators are very much concerned with the need to eliminate or, at least, control the occurrence of impurity anywhere in the land whether in the home, on the table, or in the bed. Had they been asked whether their goal was "to preserve the cleanness of the people of Israel, of the product of the land of Israel, of the sexual life of Israel, of the hearth and home of Israel," they would have responded with a resounding "Amen!"⁸³

⁸³ Milgrom, 1991: 1007.

6 Bibliografia

- ANDERSON, CHERYL B. *Women, Ideology, and Violence: Critical Theory and the Construction of Gender in the Book of the Covenant and the Deuteronomic Law*. Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 394. London: T&T Clark, 2004.
- ANON, *La Bíblia / versió dels textos originals i notes pels monjos de Montserrat. Bíblia. Català*. 9a ed. (en format gran). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.
- BE'ER, ILANA, "Blood discharge: on female im/purity in the priestly code and in biblical literatura", *A feminist companion to Exodus to Deuteronomy*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 2001, 152-164 pp.
- BURTON, J.W. "Some Nuer Notions of Purity and Danger", *Anthropos* n° 69, 1974, 517-536 pp.
- CARDÓ, C. ET AL. (1929) *Levític ; Nombres ; Deuteronomi / versió dels textos originals, introduccions i notes de Carles Cardó, P. Antoni Maria de Barcelona, J. Millàs Vallicrosa. Bíblia. Pentateuc. Català. Seleccions*. Barcelona: Fundació Bíblica Catalana, 1929.
- CASAMAYOR MANCISIDOR, SARA. *La vejez femenina en la antigua Roma: cuerpos, roles y sentimientos*. Oviedo: Ediciones Trabe, S.L., 2019.
- DOUGLAS, MARY. *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, London and New York: Routledge, 1966.
- ELIADE, M. *The Sacred and the Profane*. New York: Harcourt BRace Jovanovich, 1959.
- ELIOT, T.S., *Four Quartets*, Eastbourne: Gardners Books, 2001.
- FARBER, RABBI ZEV, "The Purification of a Niddah: The Torah Requirement", TheTorah.com, 2014, <https://www.thetorah.com/article/the-purification-of-a-niddah-the-torah-requirement>.
- FEDER, YITZHAQ, "The Purification of a Niddah: The Legal Responsibility of the Reader", TheTorah.com, 2014, <https://www.thetorah.com/article/the-purification-of-a-niddah-the-legal-responsibility-of-the-reader>.
- FERNÁNDEZ GUERRERO, OLAYA. "Sobre la alteridad y la diferencia sexual/On alterity and sexual difference". *Logos: Anales del Seminario de Metafísica*, vol. 45, (2012): 293-317.
- FRYMER-KENSKY, TIKVA, *Studies in Bible and feminist criticism*, Philadelphia: the Jewish Publication Society, 2006.

- GALAMBUSH, JULIE, *Jerusalem in the book of Ezekiel: the city as Yahweh's wife*, Atlanta: Scholars Press, 1992.
- GARCÍA, FLORENTINO, *Textos de Qumrán*, Madrid: Trotta, 2000.
- HADDOX, SUSAN E. "Masculinity and Feminity", *The Oxford Encyclopedia of the Bible and Gender Studies*, Oxford: Oxford University Press, 2014, 1152 pp.
- HARRIS, KEVIN, *Sex, Ideology and Religion. The Representation of Women in the Bible*. New Jersey: Barnes & Noble Books, 1984.
- HARTLEY, JOHN E., *World Biblical Commentary, Vol. 4, Leviticus*, Nashville: Thomas Nelson, 1992.
- HILL COLLINS, PATRICIA; BILGE, SIRMA. *Interseccionalidad*. Madrid: Ediciones Morata, S.L., 2019.
- HIEKE, THOMAS. "Menstruation and Impurity. Regular Abstention from the Cult According to Leviticus 15:19-24 and Some Examples for the Reception of the biblical Text in Early Judaism", a *Religion and Female BOdy in Ancient Judaism and Its Environments*, Boston: De Gruyter, 2015, 54-70 pp.
- LEVAVI FEINSTEIN, EVE, *Sexual pollution in the Hebrew Bible*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- LEVAVI FEINSTEIN, EVE, "Sex During Menstruation: From Impurity to Prohibition", TheTorah.com, 2016, <https://www.thetorah.com/article/sex-during-menstruation-from-impurity-to-prohibition>.
- MILGROM, JACOB, *Leviticus 1-16: A New Translation with Introduction and Commentary*, New York: Doubleday, 1991.
- SASSOON, HACHAM ISAAC S.D., "The Purification of a Niddah: When a Silence Matters", 2014, <https://www.thetorah.com/article/the-purification-of-a-niddah-when-silence-matters>.
- TARGARONA BORRÁS, JUDITH, *Diccionario hebreo – espanyol*, Barcelona: Romanyà Valls S.A., 1995.
- TOORN, K. VAN DER, *Sin and sanction in Israel and Mesopotamia. A comparative study*, Assen, The Netherlands: Van Gorcum & Comp., 1985.
- WAYNE GOLDSTEIN, ELIZABETH, "Impurity and Gender in the Hebrew Bible: Ideological Intersections in the Books of Leviticus, Ezekiel and Ezra", Tesi Doctoral, University of California, San Diego, 2010.

- WENHAM, G.J. "Why Does Sexual Intercourse Defile (Lev 15 18)?", a *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, vol. 95, no 3, 1983, 432-434 pp.